

Караман М.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

аспірант кафедри загальнотеоретичної юриспруденції

АНТРОПОЛОГІЯ ПРАВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІЗНАННЯ ПРАВОВОЇ СПАДЩИНИ

Ідея права в усі часи асоціювалася з ідеєю справедливості, тому при визначенні поняття права необхідно враховувати цей конститутивний його елемент. Справедливість утворює справжній “логос” феномена права і є специфічним духовним елементом правової реальності. Вона виступає в усій сукупності правових цінностей. Відсутність у праві цього компонента призводить до духовно незрілих інститутів, які тримаються грубою силою [2; С.4].

Дане положення виявляє необхідність виявлення ролі та значення антропології права в пізнанні правової спадщини. Проте, спочатку потрібно визначитись з тим, що вивчає антропологія.

Серед зарубіжних дослідників, що є засновниками юридичної етнографії і активно її розробляли, необхідно назвати Л. Г. Моргана, Дж. Самнер-Мена, Ф. Енгельса, І. Бахофена, Дж. Мак-Леннана, Ф. Гребнера, Ф. Боаса, Е. Дюркгейма, М. Мосса, Б. Маліновського, В. Д. Радклифф-Брауна, Р. Бенедикта, Д. Льові-Стросса, Абрам Еделя, Ж. Карбоньє, Н. Рулана та ін., ідеї яких мають велике значення для розуміння юридичної антропології в цілому — як науки та наукової дисципліни.

Велике значення мають роботи філософів-антропологів та правознавців К. А. Абульханова-Славської, А. П. Альгіна, Б. Г. Ананьєва, Н. М. Амосова, С. С. Батеніна, Л. П. Буєвої, А. В. Грібакіна, С. А. Гудимова, М. С. Кагана, Л. Н. Когана, А. А. Козловського, К. Н. Любутіна, В. Т. Пуляєва, П. М. Рабіновича, В. В. Шаронова, Б. В. Маркова, Т. В. Холостова та ін.

Застосування антропологічного підходу в правовому мисленні дозволяє визначити людину як первинного творця права та перейти від

державоцентристських парадигм, які передбачають більш важливе значення цілого (суспільства, держави), ніж його частини (людини, громадянина).

Антропологічний підхід основну увагу зосереджує на соціокультурній обумовленості правового статусу особистості і, відповідно, права. Це в свою чергу сприяло визнанню багатоманітності культур і правових систем сучасності, відмові від жорсткого «європоцентризму», який тривалий час домінував в теорії права. Саме завдяки такому підходу відбулася інституціоналізація юридичної антропології, яка нині успішно розвивається не лише на Заході, а й на теренах колишнього Союзу РСР, зокрема в Україні [3; С. 27].

Антропология права вивчає суспільства широко різних типів, від найпростіших до найскладніших. Найпростішими суспільствами вважаються суспільства, що є технологічно простими та з аграрними типами економіки. Але, не дивлячись на ступінь економічного розвитку суспільства, деякі з них мають складні політичні структури. Загалом з антропологічної точки зору немає комплексних досліджень суспільств з яскраво вираженими формами центральної влади. Причина цього полягає в тому, що антропологи, що вивчали дані суспільства, не надавали значення вивченню проблем природи закону, а особливо звичаєвому праву даного суспільства, тобто сукупності правил, які не закріплені в нормативно-правових актах органів державної влади, але є складовими частинами правової спадщини суспільства. В суспільствах, в яких функціонують державні інститути або їх прототипи дія нормативно-правових актів забезпечується державним примусом.

Сучасний антропологізм виходить з визнання протиріччя між загальнолюдським і індивідуальним. Юридична антропология націлена на дослідження внутрішнього світу людини, який дозволяє їй реалізувати себе в якості творця права. Юридична антропология дозволяє виділити загальноправові тенденції розвитку в комплексі з визнанням правового різноманіття і окреслення меж правових відмінностей.

Юридична антропологія виступає як наука про індивіда в його правових проявах, вимірах, характеристиках та вивчає правові форми життєдіяльності від архаїчних до сучасних. Вона, на матеріалах різних правових систем, вивчає яким чином протиріччя уживаються в межах правової культури, не виключаючи один одного. Юридична антропологія доводить, що кожна правова культура має право на автономію з окресленими межами цієї автономії. Як показали антропологічні дослідження суспільств, що не мають чіткої політичної структури та сформованих органів державного управління, за правом держави часто ховаються інші форми права, в тому числі правові ритуали.

Відмінності щодо використання правової спадщини виводять на глибокі зміни в розумінні розвитку правових систем сучасності, їх поділу на два різновиди: віддиференційовані й невіддиференційовані [1; С.58-61.]. У віддиференційованих правових системах право існує як відособлене, відносно самостійне явище стосовно релігії, моралі, звичаю, політики. І навпаки, у невіддиференційованих правових системах право нерозривно пов'язане з іншими регуляторами й цінностями. Віддиференційовані правові системи утворюють дві правові сім'ї: сім'ю романо-германського (континентального) права й сім'ю загального (прецедентного) права. У складі невіддиференційованих правових систем: релігійна правова сім'я; традиційна (звичаєвоправова) сім'я; євразійська (ідеологізована) правова сім'я; далекосхідна правова сім'я тощо [4; С. 4].

Для дослідження того, як право реалізується в «простих» суспільствах потрібно здійснити попереднє розрізнення, яке включає зовнішній та внутрішній підходи до вивчення суспільства відмінного від суспільства дослідника. Дослідник, описуючи соціальні умови співіснування людей в суспільстві, може використовувати критерії, які не визнаються та не діють в досліджуваному суспільстві. Задля комплексного та всестороннього розуміння природи правових процесів у досліджуваному суспільстві, дослідник повинен використовувати деякі поняття, отримані від власної культури. Вважається

неможливим уникнути таких понять як «зобов'язаний», «правило», «право» та «обов'язок» тощо. Проте, при дослідженні суспільств, дані поняття повинні використовуватись з певною обережністю. Дослідник, перед тим як використовувати поняття повинен бути переконаним, що певне поняття розуміється однаково в його суспільстві та суспільстві, що досліджується. З особливою обережністю дослідник повинен відноситись до понять «правило», «право» та «обов'язок». Дані поняття досліднику можуть бути настільки знайомі з власної культури, що він може сприймати їх як самоочевидні та тотожні для досліджуваного суспільства. Проте, суть, яку несуть дані поняття може не співпадати з суттю, яку вкладають в нього члени досліджуваного суспільства.

Антропологія права, що розглядає право в різних суспільствах і цивілізаціях, звертає увагу дослідника на те, що право виступає в як інструмент, створюваний кожним суспільством для вирішення конфліктів. Використовуючи розробки юридичної антропології, правознавство виходить до нових можливостей пояснення існуючої правової реальності, глибше проникає в проблематику зв'язку людини і влади, формування правового менталітету, розгляду правової системи і правової культури як спадщини певної цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С. С. Право на пороге нового тысячелетия. — М.: Статут, 2000. — С. 58-61.
2. Дудченко В. В. Традиція правового плюралізму: західна та східна інтерпретація : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Дудченко; наук.консультант Ю.М. Оборотов; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". — Одеса, 2007. — 35 с.
3. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. — К.: Ваїте, 2015. — 392 с.

4. Оборотов Ю. М. Правова спадщина та правові традиції як фундамент розвитку права України / Ю. М. Оборотов // Актуальні проблеми держави і права. - 2004. - Вип. 22. - С. 4-9. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2004_22_2.